

KUR'AN'DA AHİRET - DÜNYA VE DÜNYA HAYATI (*)

Muhammed Abdelhaleem (**)

Çev. Arş. Gör. Şehmus DEMİR

Ahret, Kur'an'ın en önemli ve temel konularından biri olup, İslam dini ve aki-desinde ve bir bütün olarak müslümanların hayatında merkezi bir konum teşkil etmektedir. Bu makalenin hedefi, İslam'da ahiretin konumu ve önemini belirtmek; ceza veya mükafatla neticelenecek olan kıyamet gününde meydana gelecek olaylar dizisine ana hatlarıyla işaret etmek ve sonrasında da içerisinde yaşadığımız dünya ve bu dünyanın ahiret hayatı üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Görüleceği gibi Kur'an ahiretten, kitabın sonuna yerleştirilen ayrı bir surede/bölümde bahsetmektedir. Onu başlı başına, sırf ahiret olduğu için mevzubahis yapmak yerine, bu dünya ile ilişkilendirmek suretiyle ve böylece bu dünyayı daha iyi hale getirme bağ-lamında ele almaktadır. Kanımca İslami açıdan ahiretin en uygun tarzda işleniş bi-çimi bu olsa gerektir. Dolayısıyla dünya, daha sonra da ahiret şeklindeki bir sırayı takip etmek yerine burada yapacağımız, 'sonraki'nin önceki'ne olan etkilerini gös-termek olacaktır. Aslında bu şekildeki bir sıralama, Kur'an'ın birçok yerinde mev-cuttur. Sözgelimi bunlardan biri şöyledir: "Ahiret de dünya da Allah'ındır"¹

Kur'an baştan sona dikkatlice okunup, sözgelimi Hristiyanlık ve Musevilikle mu-kayese edildiğinde, İslam'ın, her iki dünyanın; bu ve öteki dünyanın dini olduğu açıkça görülür.

Kur'an'da geçen her kavram karşıtıyla mukayese edilerek kullanıldığından, biri-nin nazarı itibara alınmadan diğerinden sözedilebilmesi, dilbilimsel açıdan mümkün değildir. 'el Ula-el Ahire; 'ed Dunya-el Ahire' kullanımlarında olduğu gibi, birinin di-ğeri olmadan tek başına bir anlamı yoktur. Bu nedenle, dünya ile ahiret olgusunun tekrarlanma oranı Kur'an'da yüzonbeşer defa olmak üzere birbirine eşittir² ***. Eski

* (Bu yazı, "The Islamic Quarterly" (cilt: 33., sayı:2, yıl:1989)adlı üç aylık derginin 118-131. Sayfa-ları arasında "The Hereafter And Here -And- Now In The Quran" başlığıyla yayınlanan makalenin tercümesidir. Cultural Centre 146 Park Road. London).

** Londra Üniversitesi, Şarkiyat ve Afrika Araştırmaları Okulunda Araçça Okutmanı.

1) Necm 53/25: Ayrıca bk. Leyl 92/13; Mülk 67/2.

2) Bk. Muhammed Fuad Abdulbaki, Mu'cemu'l-Mufehres.

***) Çevirenin Notu: Yaptığımız inceleme sonucu, dünya ve ahiret ifadeleri yüzonbeşer defa olmak üze-re aynı oranda tekrarlanmamakta; dünya lafzı yüzonbir ayette yüzondört defa, ahiret lafzı ise yüz-kürk ayette yüzükrkbir defa tekrarlanmaktadır. Bu nedenle sayıca bir orantının varlığından sözedile-bilmesi mümkün değildir. Geniş açıklama için bk. Şehmus Demir, Kur'an'ın Dünya Hayatına Bakı-şı ve Dünya Ahiret Münasebeti, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1995, s. 3-4.

ve yeni Ahit'lerin aksine, Kur'an'ın hemen her sayfasında, ahiretin bir veya birden çok yönüne gönderme yapılmaktadır. Bunun böyle olması, ahiretin hayatı her yönüyle kuşatmasından; İslam itikadında, ahlak ve hukukunda cari olan imanın cüz'ü olmasından ileri gelmektedir. Bu konuda muhatap hem inananlar, hem de inkar edenlerdir.

Mekke'de nazil olan ayetlerin büyük bir çoğunluğu üç temel inançla ilgilidir: Tevhid, nübüvvet ve ahiret.

Allah'ın 99 isminden 'Muhyi' hayatı veren, 'Mümit' öldüren, 'Hasib' hesaba çeken ve 'Hakim' hükmeden anlamındadır. Kısa bir ayette Kur'an, uzun bir yolculuğu çok kısa bir şekilde arzeder nazarlara: "Şüphesiz biz sizi diriltir ve öldürürüz dönüştürürüz."3

Kur'an'a göre ahiret inancı, Muhammed (s.a.v.)'den önceki peygamberlerin de asıl vazifesi olmuş ve her peygamber müjdeci (beşir) ve uyarıcı (nezir) olarak gönderilmiştir4. Bu kadar önemli olduğu için ahirete iman, Allah'a imanla birlikte sıkça zikredilir. "Eğer Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsanız..." şeklindeki hitap, kimi zaman bir davranışı kuvvetle ve ısrarla emretme (boşanan kadınlara adil muamelede bulunma5 gibi), bazen de bir davranıştan sakındırma, nehyetme konusunda (yeryüzünde bozgunculuk, fitne - fesat çıkarmayı yasaklama6 da olduğu gibi) 26 yerde zikredilmektedir. Birlikte geçtikleri bir diğer ifade şekli de şudur: "...Allah'tan korkun ve herhalde O'nun huzuruna varacağınızı bilin!" (Evlilikte, kadınlara münasip bir tarzda yaklaşma ve ona uygun muamelede bulunmanın önemine dikkat çeken ayet buna örnek gösterilebilir7), "Dönüşünüz Ona'dır"8, "Dönüş Ona'dır"9, "Dönüşünüz hep Ona'dır"10, "Varacağım O"11. Veya edilgen biçimde, "Ona dödürüleceksiniz."12, "Hepiniz gayb ve şehadeti bilen Hakk'ın huzuruna götürüleceksiniz."13 Bütün bu ifadeler, 'Ona dönme'nin değişik görünümleridir.

Ahirete iman herşeyden önce geldiği için, müslümanlar onu yalnızca Kur'an sayfalarında hatırlamakla kalmaz, günlük hayatlarına da yansıtırlar. Sözelimi namaz kılan bir müslüman, hiç olmazsa günde 17 kez Allah'a "din gününün maliki"14 ne medh-ü senada bulunmaktadır.

3) Kaf 50/43.

4) Sözelimi bk. Bakara 2/213;En'am 6/48;Al-i İmran 3/55;Şuara 26/82; Mü'min 40/27; Nuh 71/1.

5) Talak 65/2.

6) Ankebut 29/36.

7) Bakara 2/223.

8) Bakara 2/156.

9) Mü'min 40/3.

10) Yunus 10/4.

11) Ra'd 13/36.

12) Yasin 36/83.

13) Tevbe 9/105.

14) Fatıha 1/4.

Ahiretten gafil olma¹⁵ ve kıyamet gününü unutup ondan habersiz kalma¹⁶, inkarcıların alametidir hep. İşte tüm bu uyarılar, müslümanın sorumluluk anlayışını artırma gayesine matuftur. "Her nefis ölümü tadacaktır."¹⁷ Bu, kimsenin şüphe etmeyeceği bir durumdur. Şu halde Kur'an bu hakikati beyan etmekle, iman edenleri bu dünyada "muayyen vakit"¹⁸ te ellerinden geleni yapmaya sevketmiş ve inkar edenleri de bu arada uyarılmış olmaktadır: "Ecelleri geldiği vakit bir saat geride kalmazlar, ileri de gidemezler."¹⁹ ve "Hiç kimse nerede öleceğini bilemez."²⁰ Mü'minler, O'na döneceklerini bilir²¹ ve müteakip aşamaları da ilahe nizamın bir parçası olarak görürler: "Allah; sizi yarattı, sonra da size rızık verdi, sonra sizi öldürür, sonra sizi diriltir."²² İnkâr edenler, ölümü bir son olarak görürler ve bir daha diriltilmeyeceklerini ileri sürerler."²³ Mekke'de nazil olan surelerin bir çoğunda Kur'an, onların iddialarına yer verir: "Biz öldükten , toprak ve kemik yığını haline geldikten sonra, biz mi bir daha dirilteceğiz?, önceki atalarımız da mı?"²⁴ diye kuşkuyla, tekrar tekrar sorup dururlar. Kur'an, onları ilk önce yaratanın, sonra yeniden yaratmaya muktedir, olduğunu bildirmektedir. Hakikatte sonraki yaratma, ilkinden daha kolaydır²⁵. Toprak ve kemikler'le sonraki hayat arasındaki boşluk, insanın ana rahmine düşmeden önceki zaman ile düştüğü zamankinden daha büyük değildir. Yeniden dirilmesi de, bir nutfeye iken çocuk olarak doğması, sonra kuvvetinin, gücünün doruğuna ulaşması, daha sonra yaşlanmasıyla ölmesi gibi hayatın herhangi bir devresi kadar tabii bir olgudur²⁶. Ölenler hakkında hiçbir şey ne gizlenir, ne de unutulur: "Biz, toprağın onlardan neleri eksilttiğini kesinlikle bilmekteyiz. Yanımızda o bilgileri koruyan bir kitap vardır²⁷. Ve O, dilediğini istediği zaman toparlayıp biraraya getirmeye kadirdir.

Ahirete yakın bir olgu da Kur'an'da bahsi geçen, hergün gözlerimizin önünde gördüğümüz ve Allah'ın kudretiyle bir şeyden başka şeyleri yaratmaya ve dönüştürmeye kadir olduğunu göstermeye delil niteliği taşıyan; "Yeşil ağaçtan size ateş çı-

15) Rum 30/7.

16) Secde 32/14.

17) Al-i imran 3/185

18) Zümer 39/42.

19) Yunus 10/49.

20) Lokman 31/34.

21) Bakara 2/156.

22) Rum 30/40.

23) Teğabun 64/7.

24) Vakıa 56/47.-18; İsrâ 17/49.

25) Rum 30/27; Kaf 50/15.

26) Hac 22/5; Yasin 36/77-79.

27) Kaf 50/4.

karan O'dur."²⁸, "Ölü toprağa hayat veren O'dur."²⁹ İfadelerindeki tasvirlerdir. Kur'an müşahede edilen tabiat olaylarını teferruatlı bir şekilde tasvir ederek, okuyucunun dikkatini buraya çeker:

"Sen yeryüzünü de kupkuru ve ölü bir halde görürsün; fakat üzerine yağmur indirdiğimizde o, kıpırdanır, kabarıp ve her çeşitten iç açıcı bitkiler verir. Zira Allah, Hakkın ta kendisidir. O, ölüleri diriltir; Yine O, herşeye hakkıyla kadirdir."³⁰

Yine Kur'an, insanların, analarının karnından çıkarılıp dünyaya gelişlerini³¹, topraktan bitkinin çıkarılışını³² ve insanların diriltilmek üzere dünyadan çıkarılmalarını³³ dile getirirken hep aynı 'çıkarmak' fiilini kullanmaktadır. Dahası, Allah onların daha büyüğünü de yaratabilir pekala: "Gökleri ve yeri yaratan onların benzerlerini yaratmaya kadir değil midir? Evet! Elbette kadirdir. O, herşeyi hakkıyla bilen yaratıcıdır. Birşeyi dilediği zaman, O'nun emri yalnızca 'ol' demesidir; o da hemen olur." Bu nedenle onun yaratması insanlarınkine benzemez. Kur'an; kafirlerin Allah'ın kıyameti yaratma konusundaki kuşkularını/bahanelerini bir tarafa atıp, onların asıl gayesinin kıyameti müteakip haklarında verilecek hükümden kaçmak olduğunu belirtir³⁴ ve haşr saatinin kesinlikle geleceğini haber verir³⁵. Oysaki sonraki hayatı inkar etmek, yaratılıştaki ilahi hikmete abesiyet isnad etmektir: "Bizim sizi boş bir amaç uğruna yarattığımızı ve gerçekten bize döndürülüp getirilmeyeceğinizi mi sanmıştınız? Mutlak hakim ve hak olan Allah pek yücedir."³⁷ Yeniden dirilmeyi ve hesabı inkar etmek, aynı zamanda herşeyi hakkıyla yerine koyan ve en büyük nimetleri ihsan eden ilahi adaleti de itham etmektir. O, son hükmü veren³⁸ hakimlerin hakimi değil midir?³⁹

Peygamber (sav)'e, en çok sorulan "kıyamet saati ne zaman gelecek?" sualine, kuşkuya yer bırakmayacak şekilde kesin cevap vermesi emredilmiştir: "Onun ilmi yalnız Rabbimin nezdindedir! Onu, vakti vaktine tecelli ettirecek O'dur."⁴⁰, "Sen ancak ondan korkanları uyarırsın."⁴¹ Bu nedenle, ashabından birinin, "O saat (gün)

28) Yasin 36/80.

29) Nahl 16/78.

30) Hac 22/5-6.

31) Nahl 16/78.

32) Ahkaf 46/99.

33) Teğabun 64/7.34.Yasin 36/81-82.

35) Kıyame 75/5;Yunus 10/7.

36) Mü'min 40/59.

37) Mü'minun 23/115-116.

38) Al-i İmran 3/185; Kehf 18/49; Bakara 2/155-157.

39) Tin 95/8.

40) A'raf 7/187.

41) Naziat 79/45.

ne zemen gelecek?" sorusuna, "Onun için ne (hazırlık) yaptın?" şeklinde cevap vermek suretiyle kendisine asıl faydalı şeyin ne olduğu, en önemli endişesinin ne olması gerektiği hususunda (onu yönlendirici nitelikte) bir cevap vermiştir. Bu 'tavsiye' doğrultusunda hareket etmek son derece önemli ve önceliklidir. Zira "o (kıyamet) size ansızın gelecektir."⁴²

Ölümden sonraki hayatı anlatma sadedinde Kur'an, konuya hakim, müşahhas ve anımsatıcı bir dil kullanır. Bu nedenle haşır, ve akabinde hesaba çekilmeden, mükafata ve mücazata kadar onu izleyen tüm olaylar canlıdır ve okuyucunun üzerinde derin bir etki bırakmaktadır. Tüm bunlar, daha önce de değindiğimiz gibi, ahiret inancını insan hayatının her alanında etkin kılmak gayesine yönelik olduğundan çok büyük bir öneme sahiptir.

'Haşır saati' 40 küsur yerde 'gelmek' ve 'yer almak' anlamına gelen 'teciu', 'te'ti', 'tequmu' fiilleriyle birlikte kullanılmaktadır. Kur'an'da 300'den fazla yerde 'son gün' ve 'kıyamet günü' ifadeleri geçmektedir. Ancak bilinmesi gereken bir husus, buradaki saatin ne 60 dakika, ne de 24 saat olduğudur. Yaşamındaki saat ve gün gibi, bir saat veya bir gün zarfında vuku bulacağını bilmesi, bir müslüman için kıyameti daha gerçekçi hale getirir ve kendisini ona hazırlamasını sağlar. Kur'an'ın sıkça telaffuz ettiği 'evvel' (min qabli en...) tabiri, 20 yerde 'ölümden, veya o saatten evvel' manasına, 40 yerde de 'muayyen vakit' için zikredilir. Dünyanın sonu ve kıyametin kopuşu dehşet verici olaylarla meydana gelecektir. "Sur'a üflenince, Allah'ın diledikleri müstesna olmak üzere göklerde ve yerde ne varsa hepsi ölecektir. Sonra ona bir daha üflenince, bir de ne göresin, onlar ayağa kalkmış bakıyorlar"⁴³, "O gün yer yanılır, onların üzerinden süratle yanılıp açılır."⁴⁴

Kur'an, insanların hayatlarını devam ettirmeleri için, Allah'ın dünyada uygun bir zemin yaratmasındaki inayeti sürekli hatırlatır. Bundan dolayı, gökyüzü üzerlerine düşmesin diye yükseltilmiş; yeryüzü ölçülü ve nizami bir şekilde altlarına serilmiştir. Güneş, ay, yıldızlar, dağlar, denizler...yörüngelerinde şaşmaz bir düzenle hareket ederler.

Kıyamet günü yeni bir düzenin kurulacağı Kur'an'da belirtilmektedir. Kıyamet, vaki'a, hakka, inşikak, gâşiye, zilzal, kari'a gibi muhtevaya uygun isimlendirilen surelerde bunun örneklerini bolca bulmak mümkündür. O gün, sözgelimi; gök yanılacak, yıldızlar dağılacak, denizler kaynayıp buharlaşacak ve dağlar hareket halinde olacak...Etkileyici, teferruatlı ve canlı tasvirlerle betimlenen bu dehşetli olaylar, şu beyanlarla devam ettirilir: "O gün her nefis ne yapıp yapmadığını bilir."⁴⁵, "O gün insanlar, amelleri kendilerine gösterilsin diye bölük bölük fırlayıp çıkarlar."⁴⁶ "O

42) A'raf 7/187.

43) Zümer 39/68,44.Kaf 50/44.

45) İntifar 82/5.

46) Zilzal 99/6.

gün her şahıs, başkası ile meşgul olmayıp, sırf kendi işi ile ilgilenecektir."⁴⁷ Gelen son ayet, İslami yargı sisteminin temeli olan 'bireysel sorumluluk' ilkesini yüceltmektedir: "Andolsun, onların tümünü kuşatmış ve onları sayı olarak saymış bulunmaktır. Ve onların hepsi, kıyamet günü O'na yapayalnız, tekbaşlarına gelecektir."⁴⁸

Kıyameti müteakiben 'haşir' gelir. 'Son gün'ün bir diğer adı da ' haşir (toplanma) günü"⁴⁹dür: Hiçbirini bırakmaksızın onları mahşerde toplamış olacağız."⁵⁰, "(Allah'ın) onları bir araya toplayacağı gün, sanki onlar (dünyada) kendi aralarında görüşüp tanışacakları gündüzün bir saatinden başka kalmamış gibi olurlar."⁵¹, "O gün insanlar, kendisine muhalefet etmeksizin davetçiye (israfil'e) uyacaklar. Rahman'a karşı sesler kısılmıştır; fısıltıdan başka bir ses işitemezsin."⁵², "İşte o gün pek zorlu gündür, kafirler için de kolay değildir."⁵³; O gün bir takım yüzler parlak, güleç ve müjdelidir. Bir takım yüzlerin de üzerini toz kaplamış ve karanlıklar örtmüştür⁵⁴.

Kur'an'da, muhtelif insanların geçmişteki yaşantılarına ve gelecekteki kaderlerine işaret eden zengin bir malumat bulunmaktadır. Kıyamet günündeki olayları, 'hesaba çekilme' takip eder. Bunun en önemli özelliği, insanların görmesi için umuma açık olmasıdır. Amel defterleri, şahitler ve amelleri tartmak üzere kurulmuş mizan bulunmaktadır. Net bir fikir verebilmek için, belki de en iyisi, bir Kur'an mealinden bazı misalleri alıntılar yapmak olacaktır. Kur'an, mü'minlerin sorumluluk anlayışını güçlendirmek amacıyla kendilerine hatırlatmada bulunur: "Andolsun insanı biz yaratık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz ve biz ona şah damarından daha yakınız. Onun sağında ve solunda oturan iki alıcı melek vardır. İnsan hiçbir söz söylemez ki yanında gözetleyen bir melek hazır bulunmasın"⁵⁵, "Her insanın amel defterini boynuna astık ve onun için kıyamet gününde, açılmış olarak önüne konacak bir kitap çıkarınız. Oku kitabını! Hesap sorucu olarak kendi nefsin yeter"⁵⁶, "Kitabı sağ tarafından verilen, 'Alın, kitabımı okuyun! Doğrusu ben, hesabımla karşılaşacağımı zaten biliyordum, der. Artık o, meyveleri sarkmış yüce bir cennette hoşnud bir hayat içindedir. (Onlara denir ki:) Geçmiş günlerde işlediklerinize karşılık afiyetle yiyin, için!. Kitabı sol tarafından verilene gelince; o, 'keşke bana kitabım verilmeseydi de hesabımın ne olduğunu bilmeseydim! keşke onunla (ölümle) her iş olup bit-

47) Abese 80/37.

48) Meryem 19/94-95.

49) Teğabun 64/9.

50) Kehf 18/47

51) Yunus 10/45.

52) Taha 20/108.

53) Müddesir 74/10.

54) Abese 80/38-11.

55) Kaf 50/16/18.

56) İsra 17/13-14.

seydi! Malım bana bir fayda sağlamadı; saltanatım da benden yok olup gitti, der."⁵⁷, "Kitap ortaya konmuştur; suçluların onda yazılı olanlardan korkmuş olduklarını görürsün 'Vay halimize! derler, bu nasıl kitapmış! Küçük hiçbir şey bırakmaksızın (yaptıklarımızın hepsini sayıp dökmüş!' Böylece yaptıklarını karşılarında bulmuşlardır. Senin Rabbin hiçkimseye zulmetmez!"⁵⁸, "Peygamberler ve şahitler getirilir"⁵⁹, "Sonra elbette kendilerine peeygamber gönderilen ümmetlere soracağız, elbette gönderilen peygamberlere de soracağız"⁶⁰, "Peygamberler, getirdikleri mesajlara şahitlik edecekler"⁶¹, "O gün, dilleri, elleri ve ayakları onların aleyhinde şahadet edecekler"⁶². "İnkarcıların kulakları, elleri ve derileri amellerine şahitlik edecekler: Derilerine, niçin aleyhimize şahitlik ettiniz?' derler. Onlar da, herşeyi konuşuran Allah, bizi de konuşurdu. İlk defa sizi O yaratmıştır. Yine O'na döndürülüyorsunuz"⁶³, Biz, kıyamet günü adalet terazileri kurarız. Artık kimseye, hiç bir şekilde haksızlık edilmez. Bir hardal tanesi ağırlığınca da olsa , onu getirir koruz. Hesapçı olarak da biz yeteriz"⁶⁴, "O gün (onların amelleri) adaletle tartılacaktır. Kimin tartıları ağır basarsa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir. Kimin de tartıları hafif gelirse, işte onlar, ayetlerimizi inkar ettiklerinden dolayı kendilerini ziyana sokanlardır."⁶⁵ O gün insanlar, amelleri kendilerine gösterilmek üzere gelirler: "Kim zerre kadar hayır yapmışsa onu görür. Kim zerre kadar şer işlemişse onu görür"⁶⁶, "Onlar, bütün yaptıklarını hazır bulmuşlardır. Rabbin hiçkimseye zulmetmez"⁶⁷ "O gün Rab' intizar edilecektir: Bu gün hükümranlık kimindir? Peşisıra cevap gelir: 'Kahhar olan tek Allah'ındır. Bugün herkese kazandığının karşılığı verilir. Bugün haksızlık yoktur. Şüphesiz Allah, hesabı çarçabuk görendir."⁶⁸, Aralarında hakkaniyetle hükmedilir ve onlara asla zulmedilmiz"⁶⁹.

Kur'an, birçok surede Allah'ın zulmetmeyeceğini, haksızlık yapmayacağını vurgular. Herkese kazandığının bedeli ödenecek, ancak iyiliklerin karşılığı, adaletin şaşmaz terazisine tabi olmayıp, daha farklı olacaktır: "Şüphe yok ki Allah zerre kadar haksızlık etmez ve eğer bir iyilik olursa, onu kat kat arttırır; bir de kendinden

57) Hakka 69/19-29.

58) Kehf 18/49.

59) Zümer 39/69

60) A'raf 7/6.

61) Bakara 2/143; Maide 5/109-113; Yunus 10/4.

62) Nur 24/24.

63) Fussilet 41/19-22.

64) Enbiya 21/47.

65) A'raf 7/8-9.

66) Zilzal 99/7-8.

67) Kehf 18/49.

68) Mü'min 40/15-17.

69) Zümer 39/69.

büyük bir mükafat verir"⁷⁰; "Kim bir iyilikle gelirse, kendisine bunun on katı vardır, kim bir kötülükle gelirse, onun mislinden başkasıyla cezalandırılmaz ve onlar haksızlığa uğratılmazlar."⁷¹ Burada önemli olan husus ayette şu şekilde betimlenmektedir: "Mallarını Allah yolunda harcayanların örneği, yedi başak bitiren bir dane gibidir ki her başakta yüz dane vardır. Allah dilediğine daha da fazla verir. Allah geniştir, herşeyi bilir"⁷². Bu işleyiş / düzen, bir yanda kişinin sorumluluk duygusunu - ve amellerinin neticelerinden kaçamayacağı anlayışını- pekiştirirken, diğer taraftan, onu iyi işler yapmaya alabildiğine teşvik eder.

Daha öncede değinildiği üzere ahiret, Kur'an'da teorik düzlemde veya Kur'an'ın sonuna ayrılmış ayrı bir konu olarak ele alınmamakta, aksine emir ve nehiy bağlamında baştan sona işlenmektedir. Etkileyici ve canlı dili, okuyucuda uyandırdığı izlenimi perçinler. İslam nazarında insan, Allah'ın lütfu olan beden, akıl ve ruhtan müteşekkil olduğundan, bu üç istidadın tatmin edilebileceği unsurlarla donatılmıştır. Ahirette de, iman edip iyi amel işleyenlerin arzularını Allah yerine getirecek ve onları memnun edecektir: "De ki: Allah'ın kulları için çıkardığı zineti ve güzel rızıkları kim haram etmiş? De ki: 'Bunlar, bu dünya hayatında inanmayanlarla birlikte inananlardır; fakat ahiret gününde sadece onlardır."⁷³ Cennet ehlinin "beğendikleri meyveler, canlarının çektiğini seçtikleri"⁷⁴ ile ilgili tasvirler vardır. Onlara "Rableri tertemiz bir içki içirir. Bu sizin için mükafattır. Sizin gayretiniz karşılığını bulmuştur"⁷⁵, demek suretiyle onurlandırılırlar. Bu durum, suçlulara öngörülen ceza ve aşağılama ile karşılaştırıldığında, onun zıddı bir durum olduğu görülür⁷⁶. Siddıklar, bahçeler içindedir. "Gerçekten takva sahibi olanlar, cennetlerde ve pınar başlarındadır. Oraya esenlikle ve güvenle girin. Onların göğüslerinde kinden (ne varsa tümünü) sıyrıp çektik, kardeşler olarak tahtlar üzerinde karşı karşıyadırlar. Orada onlara hiçbir yorgunluk dokunmaz ve onlar oradan çıkarılacak değildirler"⁷⁷, "Orada boş bir söz ve günaha sokan bir laf işitmezler. Duydukları söz yalnız 'selam, selam'dır"⁷⁸, "Onlar ve eşleri, gölgeler altında tahtlara kururlar."⁷⁹

Cennet ve cehennem detaylı tasvirlerini vermek bu makalenin sınırlarını aşacağından, bu tür bir çalışmayı daha sonraya bırakarak, irdelenmesi gereken bir noktaya değinmemiz yerinde olacaktır: Kur'an'ın ince bir tetkiki neticesinde, gayri

70) Nisa 4/40.

71) En'am 6/160.

72) Bakara 2/261.

73) A'raf 7/32.

74) Vak'a 56/20-21.

75) İnsan 76/21-22.

76) Bk. Vak'a 55/41-60; Muhammed 47/43-50.

77) Hicr 15/45-48.

78) Vak'a 56/25-26.

79) Yasin 36/56.

müslimlerdeki yaygın inancın aksine, mü'minlerin cennette tadacağı zevklerin ve suçluların göreceği azabların tümüyle bedensel olmadığı anlaşılır. Kur'an'da bunu gösteren birçok delil bulunmaktadır. Gerçekte bedensel hazlar, diğer türler eşliğinde zikredilir. Biz burada sadece birkaç örnekle yetineceğiz: "Yine orada Allah'ın mağfireti ve rızası vardır"⁸⁰, "Allah kendilerinden hoşnut olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır"⁸¹, "Ey huzura kavuşmuş ruh! Hoşnut olmuş ve hoşnut edilmiş olarak Raebbine dön. Kullanın arasına karış ve cennetime gir!"⁸², "Yüzler vardır ki, o gün ışıl ışıl parılayacaktır. (Onlar,) Rablerine bakacaklardır. Yüzler de vardır ki, o gün buruşacaktır, kendilerinin bel kemiklerini kıran bir felakete uğratılacaklarını sezeceklerdir"⁸³; "Orada onlara diledikleri herşey vardır. Katımızda fazlası da vardır"⁸⁴; "Yaptıklarına karşılık olarak, onlar için nice sevindirici ve göz aydınlatıcı nimetler saklandığını hiçkimse bilemez"⁸⁵; "Onların kalblerinden kını söküp atmışızdır. Ayaklarının altından nehirler akar ve onlar şöyle derler: 'Allah'a şükürler olsun, bizi bunlara kavuşturana!' Onlara şöyle denir: 'Bu sizin için bir mükafattır. Sizin gayretiniz karşılığını bulmuştur"⁸⁶. Son olarak şu pasajı tamamıyla aşağıya alıntılanmak yerinde olacaktır: "Herkes ne yaptıysa, karşılığı tastamam verilir. Allah onların yaptıklarını en iyi bilendir. O küfredenler bölük halinde cehenneme sürülür. Nihayet oraya geldikleri zaman kapıları açılır ve bekçiler onlara; 'Size içinizden Rabbinizin ayetlerini okuyan ve bugüne kavuşacağınızı ihtar eden peygamberler gelmedi mi?' derler. 'Evet geldi' derler ama, azap sözü kafirlerin üzerine hak olmuştur. Onlara, 'İçinde ebedi kalacağınız cehennemin kapılarından girin; kibirlenenlerin yeri ne kötü!' denilir. Rablerine karşı gelmekten sakınanlar ise, bölük bölük cennete sevk edilir. Oraya varıp da kapıları açıldığında, bekçileri onlara; 'Selam size! Tertemiz geldiniz. Artık ebedi kalmak üzere girin buraya' derler. Onlar; 'Bize verdiği söze sadık olan ve bizi dilediğimiz yerde oturacağımız bu cennet yurduna varis kılan Allah'a hamd olsun, İyi amelde bulunanların mükafatı ne güzelmiş!' derler.

Melekleri görürsün ki, Rablerine hamd ile tesbih ederek arşın etrafını kuşatmışlardır. Artık aralarında adaletle hükmolunmuş ve 'Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun' denilmiştir."⁸⁷

Kur'an'ın ahirete sık sık vurguda bulunduğuna değinilmişti. Bununla beraber Kur'an metninin derinlemesine bir incelemesi, bu temanın ilk bakışta görüldüğüün-

80) Hadid 57/20.

81) Beyyine 98/8.

82) Fecr 89/27-30.

83) Kıyame 75/22-25.

84) Kaf 50/35.

85) Secde 32/17.

86) İnsan 76/22.

87) Zümer 39/70-75.

den daha yaygın bir tarzda işlenmiş olduğunu gösterir. Allah'ın ilmi, duyması, görmesi ve gözetlemesi (alim, semi', basir, şahid, muhit), Allah'a bağlılık (takva), iyi ameller (salihat), kötü ameller (seyyiat) ve günahkarlar (mucrimun) gibi Kur'an'da sıkça kullanılan ifadeler, hep ahirete göndermeler yapma niteliği taşırlar. Dinin tüm prnesip ve ayrıntılarının, müslümanların hayat anlayışına ve dünya görüşüne gerçek rengini veren ve eylemlerini yönlendiren temel rükün olan ahiret inancı çatısı altında teşhis edilmesinin amaçlandığı açıkça görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Kur'an'da ahiret ile dünya arasında mutlak bir münasebetin bulunduğu görülür. Bunu teyid edici mahiyette; herbirinin 115'er kez tekrarlandığına ve Kur'anda baştan sona yer aldığına, birinin ötekine anlamca delalet etmeksizin zikredilmesinin dilbilimsel açıdan mümkün olmadığına yukarıda değinilmişti. Ahiretten söz ederken Kur'an; 'iza' (:...diğinde/...diği vakitte) gibi geleceğe atıfta bulunan kısa bir bağlaçla yaptığı girişten sonra, o olaylar sanki burada ve şimdi oluyormuşçasına umumiyetle di'li geçmiş ve geniş zamanı kullanır. Ayrıca oradaki hesabın hep bu dünya ile ilgili olduğu noktasına vurgu yapar. Cennet ve cehennem ehlinin orada, dünyada yaptıklarını konuşacaklarını belirtmesi⁸⁸ de bu önemli amaca matuftur.

Bireyin hayatı her iki dünyada, fakat muhtelif aşamalardan; nutfeden, dünyadan, kabirden, haşirden, mahşer (hesap) den geçerek devam eder. Kabirden haşrolunma, başlıbaşına bir gün veya o günün bir parçası gibidir⁸⁹. Bu dünya 'tohum ekme' yeri⁹⁰, öbürü 'harman/hasat' yeridir. O halde "herkes yarına ne hazırladığına baksın"⁹¹; "Yaptıklarınızdan başkasıyla cezalandırılmayacaksınız"⁹².

Ahiretin bu denli vurgulanması, müslümanların dünyayı ihmal etmeleri gerektiği neticesini verebilir. Fakat Kur'ani öğretinin gereği olarak çıkarılacak gerçek netice, bunun aksini göstermektedir:

1. Kur'an bu dünyayı yermemektedir. Bu ve öteki dünyanın her ikisi de Allah tarafından yaratılmıştır ve O'na aittir⁹³. Güzel hayvanları ve bitkileri⁹⁴, yerde ne varsa hepsini sizin için yaratmıştır⁹⁵. "Rabbinizin rızkından yiyin ve O'na şükredin"⁹⁶, "Allah'ın kulları için çıkardığı zineti, temiz-hoş rızıkları kim haram etmiş? De ki: Onlar, dünya hayatında iman edenlerindir. Ahiret gününde ise, yalnız onların

88) Tur 52/28; Mü'min 40/47.

89) Mü'mininun 23/113.

90) Şura 42/20.

91) Haşr 59/18.

92) Saffat 37/39.

93) Necm 53/25.

94) Nahl 16/5; Kaf 50/7.95.Bakara2/29.

96) Sebe' 34/15.

olacaktır"⁹⁷. Savaşta, iman edenleri bekleyen iki güzellik vardır: Zafer ve şehadet⁹⁸. Geçimini (rızkını) ararken mü'minler, Allah'ın lütfunu gözetirler⁹⁹.

Dikkati çeken bir husus da, müslümanların bu (nasibini arama) işlerine namazdan sonra yönelmeleridir, böylece, 'din gününün maliki'ne ibadet ve dua ederken, ahirete bütün bütün gömülüp, bu dünyayı unutma gibi bir duruma girmezler. Gündüz devamlı oruç tutup, geceleri namaz kılan ve evlilikten uzak durarak dünyadan el-etek çekmeye karar veren birtakım insanlara Peygamber (s.a.v.); "Ben Allah'ı sizden çok daha iyi biliyorum ve O'na sizden daha fazla bağlıyım; fakat ben oruç tutar ve iftar ederim, uyur ve kalkarım ve evlenirimde; benim sünnetimden yüz çeviren benden değildir" uyarısında bulunmuştur. Kur'an, mü'minler için bu dünya sadetinin az, öbürünün daha iyi ve daha hayırlı olduğunu ifade etmektedir¹⁰⁰: "Orası daha hayırlı ve daha devamlıdır"¹⁰¹. Bu, "bize kavuşmayı ummayan, dünya hayatına razı olup, onunla mutmain olan ve ayetlerimizden gafil olmalara"¹⁰² bir itirazdır. Kur'an, dünyanın; bir oyun, eğlence ve süsten, ayrıca daha çok mal ve evlat sahibi olmakla övünmekten ibaret olduğuna¹⁰³ işaret etmekle birlikte, insanların dünyadan ve zevklerinden vazgeçmelerini emretmeyip, bu faydalanmanın oranını iyi tesbit etmeleri gerektiği üzerinde durur: "Allah'ın sana verdiğiyle ahiret yurdunu ara ve dünyadan da nasibini unutma."¹⁰⁴

2. Ahiret yolunun ancak bu dünyadan geçmesi nedeniyle Kur'an bu dünyaya çok büyük bir önem atfeder. İnsanoğluna verilen hayat süresi, ahirette iyi bir netice elde edebilmesi için tek fırsattır¹⁰⁵. "Herhangi birinize ölüm gelip de, 'Rabbim! Beni yakın bir süreye kadar geciktirsen de sadaka verip iyilerden olsam!' demesinden önce size verdiğimiz rızıktan harcayın. Allah, eceli gelince hiçbir nefsi geri bırakmaz"¹⁰⁶. Hz. Peygamber'de, aynı konuya şöyle işaret etmektedir: "Hiç kimse dört şeyden sual olunmadıkça hesap yerinden ayrılmaz: Ömrünün süresinden ve onu nasıl tükettiğinden, ilminden ve onunla ne yaptığından, vücudundan ve onu nerelerde kullandığından, servetinden, onu nereden edindiğinden ve nasıl harcadığından". Onun tavsiyesi ise şöyledir: "Gençliğinizden ihtiyarlığınız için; boş zamanınızdan meşguliyetiniz için; sağlığınızdan, hastalık için ve hayatınızdan ölüm için ayrılmaz". Başka bir ifadesinde ise Allah Rasulü (sav) şöyle buyurmuştur: İnsanoğlu öl-

97) A'raf 7/32.

98) Tevbe 9/52.

99) Cuma 62/10; Talak 65/17; Müzzemmil 73/20.

100) Nisa 4/77.

101) A'la 87/17.

102) Yunus 10/7.

103) Hadid 57/20.

104) Kasas 28/77

105) Fاطر 35/37.

106) Munafikun 63/10-11; En'am 6/37.

düğünde amelleri kesilir, fakat üç şey bundan müstesnadır: Kurduğu bir hayır kurumu, geride bıraktığı faydalı ilim ve kendisine dua eden hayırlı evlat.

Hiç kimse ne zaman öleceğini, yahut "yarın ne yapacağını bilmez"¹⁰⁷. İnsanlar, "...önce davranmalıdır". Kur'an'da üzerinde önemle durulan, defalarca tekrarlanan bu ifade tarzı dünyadaki mevcut fırsatların değerlendirilmesinde acele edilmesi gerektiğini dile getirir.

3. Hesap ve ceza, ancak dünyada işlenen amellerin karşılığıdır. Defalarca; "iman edip, salih amel işleyenler" diye yineler Kur'an. İslam'da iman, kendisini güzel amellerle göstermelidir. Kur'an'da ahiret için kurtuluş vesilesi olarak takdim edilen salih amellerin, bu dünyada bireyin ve toplumun her ikisinin faydasına olan şeyler olduğu gösterilmektedir. Hatta, imanın kendisinin bile dünyada yarar sağladığı vurgulanmaktadır. Sözgelimi; sıkıntılı zamanlarda¹⁰⁸ namaz; haksızlıktan ve ah-laksızlıktan¹⁰⁹, boşanmada haksız ve bencil davranmaktan¹¹⁰ alıkoyar. Cömertlik, sahibini cimrilikten muhafaza eder ve o kimseye dünyada bile fazlasıyla verileceği vad edilir¹¹¹. Oruç ve haccın da aynı şekilde dünyevi menfaatleri vardır¹¹². Böylelikle Kur'an, bu dini 'vecibeler'de bile, birey ve toplumun maslahatını esas almaktadır.

Öte yandan İslam, 'tamamen dünyevi' diye nitelendirilebilecek kimi konuları bile, uhrevi kurtuluşa vesile olan 'salih ameller' sırasına dahil etmektedir. Hz. Peygamber, kişinin karısıyla cinsel ilişkide bulunmasının da bu cümleden olduğunu ifade etmişti. Bunun üzerine sahabilerinden biri; "Fakat ey Allah'ın Rasulü! Biz bundan lezzet alıyoruz, nasıl olur da buna karşılık mükafatlandırılırız?" O cevabında; "Eğer bunu meşru olmayan bir yolla yaparsanız cezalandırılmaz mısınız? Elbette. O halde, meşru bir şekilde yaptığınız için de mükafatlandırılacaksınız" diye buyurdu.

Hakikatte İslam, neyin dünyevi, neyin uhrevi olduğu konusunda keskin bir ayırım yapmak yerine, hayatın her alanını tanzim etmeyi üzerine alır. Müslümandan, yaptığı her davranışında Allah'ın herşeyi bilen, gören ve duyan olduğunu aklından çıkarmaması ve Allah'ın huzuruna çıkmadan kendini bireysel sorgulamadan geçirmesini ister.

İnsanoğlu, Allah'ın huzurunda; duyduğundan, gördüğünden, kalbinden geçenlerden ve verdiği sözlerden sual olunacaktır¹¹³. Yine insan, Kur'an'ın; iyi işler yap-

107) Lokman 31/34.

108) Teğabun 64/11.

109) Ankebut 29/47.

110) Bakara 2/237-238.

111) Hadid 57/11; Haşr 59/9.

112) Bakara 2/183.-188, 198.

113) İsra 17/34-37.

mak, fakirlere vermek, yetimleri korumak, ana-babayı ve kadınları gözetip kollamak, haksızlığa karşı çıkmak, mazlumları müdafaa etmek, köleleri azad etmek, helalinden servet/mal edinmek ve iyi/hayırlı yerlerde sarfetmek, iyi olanın yanında ve kötülüğün de karşısında olmak, kötülük ve düşmanlıkta değil, fakat iyilik ve hayırda diğerlerine yardım etmek¹¹⁴, genel anlamda kendisini ve çevresini ıslah edip olumlu yönde ileriye götürmek gibi salih amel işleme hususundaki emirlerine, Hz. Peygamber'in: "Bu günü önceki günden daha iyi olmayan zarardadır" hadisinde ifadesini bulan prensibi muvaceheside, ne derece uyup-uymadığından hesaba çekilecektir.

Kur'an'da yer alan bütün 'iyi ameller' ve 'kötü ameller'in iyi ve kötü şeklindeki tasnifi, hesabın ve cezanın neticesiyle ve ahiretle olduğu kadar, dünyayla da yakından alakalıdır. Mücazat ahirette olduğu gibi, dünyada da olabilir. "Böylece Allah, onlara dünya nimetini ve daha da güzeli, ahiret sevabını verdi. Allah güzel davrananları sever"¹¹⁵; "Dünya hayatında onlara bir azap vardır. Ahiret azabı ise daha şiddetlidir. Onları Allah'tan koruyacak kimse de yoktur"¹¹⁶.

Netice itibariyle, Kur'an'da öte dünya ve burası, hep birbiriyle bağlantılıdır. Burada yapılan herşey öbürünü etkilemekte; öbürünün bilincinde ve şuurunda olmak da buradaki eylemlere tesir etmektedir. Kur'an'a göre iyi müslüman; "Ahiretin farkında ve O'nun rahmetinden ümidvar olup"¹¹⁷, şöyle yalvarandır: "Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver ahirette de iyilik ver"¹¹⁸.

114) Maide 5/2.

115) Al-i İmran 4/148.

116) Ra'd 13/34; Ayrıca bk. Al-i İmran 3/56.; Enfal 8/36; Nahl 16/30, 97; Taha 20/123-124.

117) Zümer 39/9.

118) Bakara 2/201.